Шрагіна Л.І.,
доцент, доктор психологічних наук,
професор кафедри психології та соціальної роботи,
Національний університет «Одеська політехніка»,
м. Одеса, Україна.
Меєрович М.Й.,
системний аналітик, фрілансер.
м. Одеса, Україна.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПРОБЛЕМА В КОНТЕКСТІ ЗАКОНІВ РОЗВИТКУ ШТУЧНИХ СИСТЕМ

Анотація
Дискусії на міжнародному рівні про природу глобалізації як форми існування економіки вимагають визначення її походження та наслідків розвитку. Показано, що глобалізація є черговим закономірним етапом розвитку ринкової економіки, оскільки спеціалізація країн та континентів дає можливість знизити собівартість продуктів виробництва і тим самим підвищити прибутки.
Ключові слова: *штучні системи, функціонально-системний підхід, рівень ідеальності системи, система цінностей, гуманізація соціуму*.

Abstract
Discussions at the international level about the nature of globalization as a form of existence of the economy require a definition of its origin and consequences of development. It is shown that globalization is the next natural stage in the development of a market economy, since the specialization of countries and continents makes it possible to reduce the cost of production products and thereby increase profits.
Keywords: *artificial systems, functional-system approach, level of ideality of the system, system of values, humanization of society.*

Необхідність наукового розуміння першопричин сучасних глобальних проблем суспільства та потреба обліку факторів, які впливають на економіку в умовах глобалізації, що поглиблюється, ще в 1968р. призвели до створення «Римського клубу» та проекту під загальною назвою «Труднощі людства», а в

1971р. – Європейського форуму менеджменту у Давосі (з 1987 р. – Всесвітній економічний форум, ВЕФ). Проте за більш ніж 50 років дискусії щодо пошуку найбільш ефективних економічних процесів та розширення тематики обговорюваних екологічних, соціальних, демографічних тощо проблем, що виникли за цей період, навели лауреата Нобелівської премії з економіки 2001р. Дж. Стігліца до сумного висновку, що «Вся наша ринкова економіка показала відсутність стійкості» [7].

На думку авторів, для виявлення причин виниклих проблем необхідно відповісти на основне питання: чи є процес глобалізації черговим закономірним етапом розвитку економіки або наслідком суб'єктивних дій певних фінансових груп?

Оскільки глобалізація – наслідок процесу розвитку економіки, а економіка – елемент штучної системи «соціум», для пошуку відповіді на це питання використаємо як методологічну базу розроблений авторами функціонально-системний підхід та виявлені **закони розвитку штучних систем** (ЗРШС). Відповідно до основного закону ЗРШС, **розвиток будь-який штучної системи (ШС) підпорядковується об'єктивним законам і завжди спрямований у бік підвищення рівня її ідеальності – з погляду людини, творця та користувача цієї системи** [5]. За підвищення рівня ідеальності приймемо, що кожна наступна модифікація системи виконує свою основну функцію дедалі краще. Розвиток штучної системи – підвищення рівня її функціональності – спрямовується людиною як єдино активним елементом, що має **суб'єктивні** потреби. Результати розвитку системи можуть бути різними, аж до зміни її основної функції [6].

Одними з перших штучних систем стали **системи технічні** – інструменти для видобутку та обробки продуктів харчування та створення предметів побуту. Потреба в них призвела до зародження **економіки** – сфери діяльності з виробництва і розподілу матеріальних, культурних і духовних цінностей, необхідних людині щодо її надійного виживання та розвитку у процесі комунікації з іншими членами суспільства. Потреба швидше розвиватися за

рахунок передачі новим поколінням вже накопиченого соціокультурного досвіду у формі професійних знань та умінь, що відповідають вимогам сучасної економіки, та моральних цінностей, що встановлюють певні норми взаємин між членами соціуму з горизонталі та вертикалі, призвели до створення **системи освіти**. Потреба встановити та регулювати норми взаємин між членами спільноти – до появи **соціальних інститутів**, ідеології, культури та її елемента – мистецтва. Потреба захищати себе та свою територію – до необхідності створити систему **«держава»**. Об'єднання цих елементів створює якісно нову систему – **«соціум»**, у якій виділені елементи (а кожний з них – теж досить складна система, що виконує свою основну функцію!) взаємопов'язані і взаємозалежні. Визначимо **соціальні інститути** як формальні та неформальні спільноти (організації), що створюють сукупність законів, правил і норм поведінки та санкцій, що утворюють політичні, соціальні, духовні та юридичні рамки взаємодій для людей у процесі спільної діяльності. В результаті в соціумі формується певна **ідеологія** – декларована та/або імпліцитно присутня **система цінностей,** яка визначає правила та норми відносин між різними елементами суспільства та спрямовує діяльність цих елементів. У міру свого розвитку члени соціуму коригують систему цінностей.

Під системою цінностей розумітимемо комплекс параметрів, що відображають сприйняття особистістю, групою людей та/або всім суспільством дій зовнішнього світу. Для окремої особи зовнішнім світом можуть виступати інша особа, група та/або суспільство. За **одиницю системи цінностей особистості** пропонується розглядати її ставлення до власного життя, життя іншої людини та об'єктів природи, за **одиницю системи цінностей групи та/або суспільства** – їхнє ставлення до особистості та природи [8].

Уточнимо, що поява економіки як ШС була викликана **потребою** людини збільшити свої шанси на виживання у мінливому та агресивному зовнішньому середовищі. Ця потреба задовольнялася створенням (**основна функція**) зброєю для полювання, інструментами для добування рослинної їжі, обробки шкір тварин, виготовлення одягу тощо. **Принцип дій** цих процесів – обробка

природних об'єктів. Виникає **конструкція системи**, до складу якої входять природні **об'єкти** (надалі – ще й штучні, у тому числі інформація), **виробники** предметів та **відносини між ними**. Після створення перших предметів з'являється бажання їх удосконалити, щоб вони виконували свою основну функцію ефективніше, це веде до виникнення **протиріччя між можливостями системи та новими вимогами до неї**: існуючий рівень знань виробників та відносин між ними є недостатнім для створення досконаліших предметів. Для вирішення протиріччя (**зміни принципу дії**) та створення нової конструкції необхідно підвищити рівень знань виробників та змінити відносини між ними. Поява нових предметів та їх використання призводить до бажання ще більше підвищити їхню продуктивність, що потребує створення принципово нових технологій.

Зростання продуктивності праці дозволяє окремому соціуму вийти за рамки «натурального господарства» і в ході історичного процесу закласти основи торгівлі та **територіальної спеціалізації**, а вимога ринку, що розширюється, знижувати собівартість продукції веде до **спеціалізації цілих сфер діяльності, захоплюючи країни та континенти**, насамперед – джерела сировини та дешевої робочої сили. Це дозволяє визначити **глобалізацію** як процес об'єднання держав у єдину економічну, політичну та соціальну освіту з метою скорочення витрат на їх функціонування та усунення конфліктів з іншими державами за рахунок вільного руху капіталу, товарів та робочої сили на регіональному та міжконтинентальному рівнях, перетворюючи економіку планети Земля зі світу всіх фабрик на одну фабрику всього світу.

Масштаб інтеграції кожної держави у процес глобалізації розраховується за 24 показниками, які входять у три основні групи: **економічна, соціальна та політична глобалізація** [3].

Прагнення власників виробництва та адептів ринкової економіки знижувати витрати на виготовлення продукції та отримувати максимальні прибутки веде до концентрації засобів виробництва та її монополізації, внаслідок чого вже до середини другого десятиліття XXI століття 40%

загальносвітового капіталу припадає лише на 147 монополій, що створили 1318 транснаціональних корпорацій (ТНК), пов'язаних між собою та вирішуючих долю світової економіки [4]. Але зміни в основних продуктах, виробництвом яких зайнята зростаюча кількість населення, показують явне підвищення їх інтелектуалізації: від продуктів харчування – до машин і механізмів і потім до ідей та технологій, а забезпечити таке виробництво може лише особистість – фахівець з високим рівнем освіти та системним. мисленням.

Так в останній третині XX століття на зміну фінансовому капіталу приходить капітал людський, а в системі цінностей – «зсув від цінностей матеріалізму до цінностей постматеріалізму, який, у свою чергу, став частиною ще більш глобального зсуву від цінностей виживання до самовираження» [2, с.20] та розуміння значення моральних цінностей як запоруки існування людства. Саме на цьому наголосив Президент України В. Зеленський, виступаючи перед учасниками Давоського форуму-2022: «Історія на поворотному моменті. Цей рік – справді рік, коли вирішується, чи світом правитиме груба сила. <…> І якщо цей поворотний момент не отримає належної реакції людства, світ буде великим набором військових злочинів» [1].

Висновки. Проведений функціонально-системний аналіз розвитку світової економіки показує, що процес глобалізації є її черговим закономірним етапом, на якому з метою зниження собівартості продукції та збільшення прибутку підвищується спеціалізація виробництва, поступово охоплюючи весь світ та перетворюючи його в єдину «фабрику». Однак при цьому, оскільки продукція стає все більш наукоємною, зростає значення «людського капіталу» – фахівців-інтелектуалів, поява їх «критичної» кількості змінює систему цінностей у суспільстві і, як наслідок, відносини між власниками засобів виробництва та найманими працівниками на дедалі демократичніші, а соціум загалом – на все більш гуманістичний, підвищуючи його функціональність як штучної системи для кожного члена.

Для вирішення проблем, які виникають у сучасному соціумі, необхідно у відносинах між країнами та людьми змінювати систему цінностей з

матеріальної на постматеріальну, з цінностей виживання до самовираження, та реально їх застосовувати.

Проведений аналіз також підтверджує, що зміна економічних формацій та форми державної влади як штучних систем відбуваються відповідно до основного закону ТРШС, що дає підстави застосовувати цю методологію для пошуку вирішення різних проблем, що виникають у процесі створення та розвитку штучних систем.

Список використаних джерел

1. Всемирный экономический форум в Давосе: главное из выступления Зеленского (2022). Відновлено з https://ru.slovoidilo.ua/2022/05/23/novost/politika/vsemirnyj-ekonomicheskij-forum-davose-glavnoe-vystupleniya-zelenskogo

2. Инглхарт, Р. (2018) Культурная эволюция: как изменяются человеческие мотивации и как это меняет мир / Рональд Инглхарт : пер. с англ. С. Л. Лопатиной, под ред. М. А. Завадской, В. В. Косенко, А. А. Широкановой, научн. ред. Э. Д. Панарин. — Москва : Мысль.

3. Индексы глобализации стран мира. (2021) Відновлено з https://gidnenuzen.ru/indeksy-globalizatsii-stran-mira/

4. Кто правит миром: Названы самые влиятельные корпорации (2013) Відновлено з http://finance.bigmir.net/news/economics/27545-Kto-pravit-mirom--Nazvany-samye-vlijatel-nye-korporacii

5. Меерович М.И., Шрагина Л.И. (2004) Законы развития искусственных систем //Успехи современного естествознания, №5, Прил. №1. С.241-243.

6. Меерович М.И., Шрагина Л.И. (2020) Технология творческого мышления. Практическое пособие. Альпина Паблишер, Москва, 4 изд., доп. – 506 с.

7. Стиглиц, Дж. (2022) Правильная деглобализация. Відновлено з http://www.finquint.info/pravilnaya-deglobalizatsiya/

8. Шрагіна Л. І., Меєрович М. І. (2021) Теорія модернізації Рональда Інґлгарта в контексті теорії розвитку штучних систем. *Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти та суспільства в XXI столітті: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції.* Полтава: С.63-65.